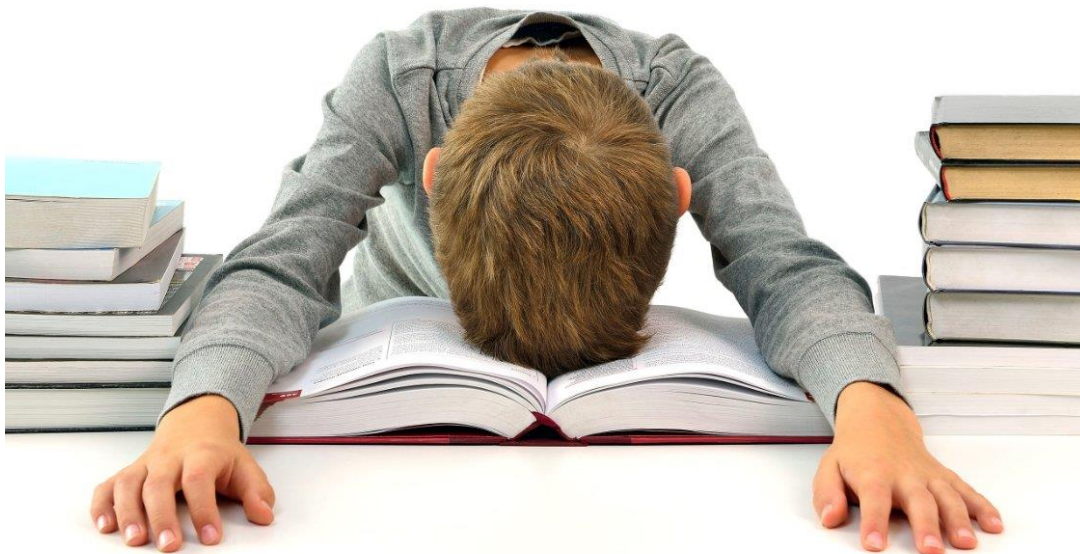

افت تحصیلی ، چون چرا؟

یکی از مسایل و مشکلاتی که نظام‌های آموزشی با آن مواجه می‌شوند، افت تحصیلی است. این مساله همه ساله مقدار زیادی از سرمایه‌گذاری‌ها را به هدر داده و توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها را با مشکل روبرو می‌کند. آمار و بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که افت تحصیلی، هر ساله در حال افزایش است و بسیاری از دانش‌آموزان و دانشجویان نمی‌توانند از پس دروس طراحی شده برآمده یا آنها را در موعد مقرر به پایان برسانند. زمانی این مساله تاسف بارتر خواهد بود که بدانیم اکثر این افراد، استعداد و توانایی‌های لازم را برای کسب موفقیت دارند، ولی موفق نمی‌شوند. در این مقاله سعی خواهد شد که علل و عوامل افت تحصیلی به طور مختصر بررسی شود.

تعریف:

منظور از افت تحصیلی، کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از سطحی رضایت بخش به سطحی نامطلوب است. دلیل این افت چه می‌تواند باشد؟ افت تحصیلی می‌تواند دلایل زیادی داشته باشد؛ ولی سه دلیل از میان تمام دلایل، عمده‌ترین دلایل افت تحصیلی است.

الف - علل فردی

۱- **هوش:** بدون شک، یکی از عوامل بسیار مهم در ایجاد افت یا موفقیت تحصیلی، هوش و توانی‌های ذهنی است. افراد از نظر هوش و توانایی‌های ذهنی با هم فرق دارند؛ ولی مطالعات نشان داده است که درصد بسیار اندکی (حدود ۱۰ درصد) از موارد افت تحصیلی، به علت ناتوانی ذهنی و عدم کشش فرد است؛ البته امروزه دیگر هوش اهمیتی را که در گذشته برخوردار بود، ندارد. گفته می‌شود که هر شخص با نردبان صفات شخصیتی خود، راه تکامل و پیشرفت را طی می‌کند، و آنچه مهم است صبر و بردباری و بویژه پشتکار است.

۲- **توجه و دقت:** اولین شرط یادگیری و به خاطر سپردن هر مطلبی، توجه به آن مطلب است. بدیهی است که هر چقدر هم دانش‌آموز از هوش و استعداد خوبی برخوردار باشد، در صورتی که به مطلب یا موضوع توجهی نکند، آن را فرا نخواهد گرفت، و علت شکست تحصیلی بعضی از دانش‌آموزان، همین بی‌توجهی و عدم تمرکز حواس و دقت آنها هنگام مطالعه است.

۳- **انگیزه:** انگیزه، عبارت است از عاملی که رفتار شخص را به سوی نوعی هدف هدایت می‌کنند. در واقع موتور حرکت هر شخص، انگیزه اوست. به نظر محققان، یکی از دلایل شکست تحصیلی، نداشتن انگیزه است. انگیزه موجب می‌شود که شخص با پشتکار و کوشش بیشتری به مطالعه دروس خود بپردازد و از قدرت یادگیری بیشتری برخوردار باشد. برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، می‌توان از روش‌های زیر استفاده کرد:

الف - باید تلاش کرد تا در فرد احساس نیاز به وجود آید.

ب - وقتی که دانش‌آموزی به دلیل شکست در درسی، دیدگاهش نسبت به آن درس منفی می‌شود، باید به او کمک کرد تا با موفقیت در درس مذکور، نسبت به آن درس دیدی مثبت پیدا کرده و به آن علاقه‌مند شود.

ج - هدف از آموزش برای دانش‌آموزان مشخص شود تا دانش‌آموز به شکل هدفدار، در پی یادگیری درس باشد. همچنین لازم است که هدف‌ها نیز روشن، معین و متناسب با توان دانش‌آموزان باشد.

د - دانش‌آموز در شرایط مقتضی مورد تشویق قرار گیرد و شرایطی به وجود آید که دانش‌آموز احساس موفقیت کند و به خود ببالد تا بتواند با امید و مثبت‌نگری، به آینده نگاه کند.

ه - با دانش‌آموز درباره مشکلات درسی او مذاکره و تبادل نظر شود و از او خواسته شود تا دلایل عدم موفقیت خود را بیان نماید؛ آن‌گاه در مورد راه حل‌ها از او سؤال شود و این امر در محیطی کاملاً دوستانه صورت گیرد. پدر و مادرها می‌توانند در این زمینه نقش بسیار مثبتی را ایفا کنند.

و - ایجاد رقابت نیز می‌تواند در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان نقش مثبتی داشته باشد؛ ولی نباید به صورت حسادت یا حالت چشم و همچشمی بیمار گونه در آید.

۴ - هیجانات و آشفتگی‌ها عاطفی:

مشکلات عاطفی دانش‌آموزان در دوران مختلف رشد می‌تواند باعث افت تحصیلی شود؛ همچنان که فشارهای روانی هر مرحله از رشد می‌تواند باعث اشتغال خاطر، آسیب وارد آمدن به قوای هوشی، تحلیل انرژی ذهنی، عدم تمرکز و در نهایت افت تحصیلی دانش‌آموزان شود.

۵ - نارسایی‌های جسمی:

الف - دانش‌آموزانی که از نظر جسمی دارای بنیه ضعیفی هستند و از سلامت عمومی کاملی برخوردار نیستند، نمی‌توانند به اندازه کافی کوشش و فعالیت داشته باشند. این دسته از دانش‌آموزان، به خاطر اینکه دائماً در معرض ابتلا به بیماری‌ها هستند از پیشرفت درسی باز می‌مانند.

ب - ضعف در بینایی و شنوایی نیز سبب عقب ماندگی درسی و افت تحصیلی می‌شود؛ همچنان که ناراحتی‌های عصبی و حرکتی و نقض عضو هم ممکن است موجب بروز شکست تحصیلی شود.

ج - مشکلات ارتباطی و ایجاد رابطه: توانایی ایجاد و برقراری ارتباط با معلمان و هم‌کلاسی‌ها باعث استفاده هر چه بیشتر از مطالب و موضوعات، کمک گرفتن برای حل مشکلات درسی احتمالی و ایجاد صمیمیت خواهد شد؛ همچنان که گاه فقدان مهارت اجتماعی، باعث گوشه‌گیری و انزوی دانش‌آموز و در نتیجه افت تحصیلی خواهد شد.

ب - علل خانوادگی

۱ - روابط خانوادگی: شاید بتوان گفت که مهم‌ترین عامل مؤثر در شکل‌گیری و طرز نگرش دانش‌آموزان نسبت به تحصیل، خانواده است. طرز برخورد با دانش‌آموز و درس و تحصیل او، در چگونگی نگرش دانش‌آموز نسبت به تحصیل، بسیار مؤثر است، چنانچه نگرش و دیدگاه خانواده نسبت به تحصیل، مدرسه و معلمان منفی باشد، طبیعی است که فرزند آنها نیز کم‌کم نسبت به درس و تحصیل، نگرشی منفی پیدا خواهد کرد، و در موارد بسیاری، علت افت تحصیلی یا شکست تحصیلی، به وجود این گونه نگرش‌های منفی، تضادها، مساعد نبودن شرایط خانواده از نظر عاطفی و روانی و ... برمی‌گردد.

مهم‌ترین نقشی که والدین در زمینه پیشرفت تحصیلی فرزندان می‌توانند داشته باشند، ایجاد محیطی آرام و مساعد برای مطالعه و انجام تکالیف است. در بعضی از مواقع، والدین به طور ناخواسته و ناآگاهانه، نه تنها محیط مساعدی را برای مطالعه برای فرزندان ایجاد نمی‌کنند، بلکه اصرار می‌ورزند که دانش‌آموزان در محلی آکنده از سر و صدا و محرک‌های مختلف مزاحم، به انجام تکلیف بپردازند. آنها تصور می‌کنند که مطالعه و انجام تکالیف نیز مانند کارهای دیگر در هر شرایطی قابل انجام است؛ ولی باید توجه داشت که یادگیری در شرایطی بهتر صورت می‌گیرد که در آن شرایط، محیط آرام باشد و محرک‌های مزاحم، از جمله تلویزیون، بازی سایر کودکان و سر و صداهای دیگر، کمتر باشد. والدین با اجتناب از ترتیب دادن جشن‌ها و مراسم مختلف یا شرکت کردن خودشان و فرزندانشان در آنها در ایام امتحانات، می‌توانند بر پیشرفت تحصیلی فرزندان خود تأثیر مثبتی داشته باشند.

والدین می‌توانند به جای خرید اشیای غیر ضرور، کتاب‌های کمک درسی و وسایل کمک آموزشی تهیه کنند، تا از این طریق هم دانش‌آموزان اوقات فراغت خود را بخوبی بگذرانند و هم به یادگیری آنها کمک شود.

متأسفانه در کشور ما، مطالعه کتاب‌های غیر درسی و کمک درسی کمتر متداول است؛ در حالی که با تهیه این گونه کتاب‌ها می‌توان کمک مؤثری به فرزندان کرد.

۲ - فقر مالی خانواده، یکی از عوامل مهم افت تحصیلی است که به طور غیر مستقیم بر پیشرفت درسی تأثیر منفی می‌گذارد. محروم ماندن از غذای سالم و کافی و نداشتن استراحت لازم به علت پرداختن به فعالیت‌ها و کارهای غیردرسی برای جبران فقر مالی، موجب عقب ماندگی درسی می‌شود.

۳ - فقر فرهنگی یا بیسوادی یا کم سوادی والدین.

۴ - فقدان والد یا والدین.

۵ - وجود مشاجره و ناسازگاری میان والدین.

۶ - علت دیگری که ناشی از بروز مشکلات خانوادگی است و بر میزان پیشرفت درسی دانش‌آموز تأثیر دارد، نحوه ارتباط دانش‌آموز با برادران و خواهران خود است. اگر در خانواده، بیشتر افراد همواره مشغول مطالعه باشند، این موضوع، بر رویکرد دانش‌آموز به مطالعه تأثیر خواهد گذاشت، و بر عکس، اگر آنها فعالیت‌های بی‌فایده داشته باشند، بتدریج ممکن است که کودک از آنها الگو گرفته و به عقب ماندگی درسی گرفتار شود.

ج - علل آموزشی مدرسه‌ای:

در برخی از مواقع، علت افت تحصیلی یا شکست درسی دانش‌آموز را باید در مدرسه جست و جو کرد. مهم‌ترین عللی که می‌توان از این نظر بررسی کرد، به شرح زیر است:

۱ - شیوه تدریس معلم: می‌توان گفت که هر دانش‌آموز به شیوه خاصی مطالب درسی را درک کرده و فرا می‌گیرد. وظیفه معلم است که با شناخت دانش‌آموزان و آگاهی از چگونگی فراگیری آنها، شیوه‌های مختلف تدریس را تجربه کند. گاهی علت افت تحصیلی دانش‌آموز این است که شیوه تدریس معلم مطابق روش یادگیری دانش‌آموز نیست.

۲ - برنامه درسی مدرسه: در برخی از مواقع، علت افت تحصیلی دانش‌آموزان این است که برنامه درسی طراحی شده از طرف مدرسه، مناسب نیست؛ مثلاً دروس نسبتاً سخت را پشت سر هم و یا در ساعاتی گذاشته‌اند که عموماً دانش‌آموزان خسته هستند.

۳- **پیش‌داوری معلم:** گاهی علت افت تحصیلی دانش‌آموزان، انتظار عدم موفقیت و پیش‌داوری غلطی است که معلم از دانش‌آموز دارد. معلم در اولین برخورد با شاگردان خود سعی می‌کند که با پیش‌داوری خود، آینده تحصیلی آنها را مجسم کند. مطالعات نشان داده است که این پیش‌داوری، بر میزان پیشرفت یا شکست دانش‌آموز در درس تأثیر دارد؛ به این صورت که اگر ما دانش‌آموزی را که نمرات متوسطی دارد، به یک معلم معرفی کنیم و به او بگوییم که این فرد، تیزهوش است و نمرات درخشانی خواهد آورد، این نگرش بر ارتباط معلم با این دانش‌آموز تأثیر خواهد گذاشت و باعث پیشرفت درسی وی خواهد شد. نتیجه اینکه معلمان باید از پیش‌داوری، بویژه پیش‌داوری منفی و انتظار بروز شکست در یک فرد، جداً بپرهیزند؛ زیرا خود این پیش‌داوری، منجر به شکست او خواهد شد.

۴- **شرایط فیزیکی کلاس:** گرما و سرمای بیش از حد کلاس، نامناسب بودن نظافت و نور کلاس، سر و صداهای غیر معمول و تعداد بیش از حد دانش‌آموزان در کلاس، از جمله عواملی است که ممکن است افت تحصیلی دانش‌آموزان را در پی داشته باشد.

۵- **تعویض مکرر معلمان در طول سال تحصیلی و ناتوانی بعضی از دانش‌آموزان از سازگاری با روش تدریس و خصوصیات معلم،** بویژه در مقاطع آموزشی پایین‌تر، ممکن است که به افت تحصیلی آنها منجر شود.

۶- **ارزیابی‌های نادرست معلمان از عملکرد دانش‌آموزان، کنترل نامناسب کلاس از سوی معلم، فقدان وسایل کمک آموزشی، کمبود کتب درسی، عدم همکاری و ارتباط بین اولیاء دانش‌آموزان و مدرسه، فقدان نظم و انضباط در کلاس و مدرسه، کمبود فضاهای آموزشی و ...**، از جمله دیگر عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان است.